

AYDIN KOÇARLI-BAĞARASI GÜZERGÂHINDAKİ ÇEŞMELER

*Muzaffer YILMAZ**

ÖZET

Tarihi süreç içerisinde farklı uygarlıklara ev sahipliği yapan Aydın, su mimarisi bakımından oldukça zengin bir potansiyele sahiptir. Türk Dönemine ait çeşmeler, bu potansiyel içerisindeki en önemli yapı grubunu oluşturmaktadır.

Yapılan bu çalışmayla, Aydın kırsalındaki bir grup çeşme yapısının tanıtılarak, literatüre kazandırılması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aydın , Su Mimarisi, Çeşmeler

ABSTRACT

Aydın, hosted many civilizations in historical process, has also a rich potential in terms of hydraulic architecture. The fountains of Turkish Period create the most important structures in this potential.

In this study, a fountain group in Aydın rural area will be introduced and aimed to bring the scientific literature.

Keywords: Aydın, Hydraulic Architecture, Historical Fountains

Araştırma, Aydın ili Koçarlı İlçesine bağlı, Koçarlı-Bağarası yolu üzerinde yer alan, Sobuca ve Gündüslü köylerindeki çeşme yapılarını içermektedir (Harita 1). Koçarlı-Bağarası yolu Osmanlı döneminde, Aydın Merkez ile Kuşadası kazalarını birbirine bağlayan önemli bir yol güzergâhının parçası idi¹. Konu dâhiline giren beş adet çeşmenin ikisi Sobuca, üç tanesi ise Gündüslü Köyü sınırları içerisinde bulunmaktadır.

Koçarlı, Aydın'ın Güneybatısında, il merkezine 24 km. uzaklıkta bulunan, Muğla, Karpuzlu, Söke, Germencik ve İncirliova ile çevrili, 471 km² yüzölçümüne

* *Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi*

¹ Yapucu, Pullukçuoğlu, Olcay, **Aydın Sancağı 1845-1914 (Sosyal, Ekonomik, İdari, Kültürel Durum)**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, İzmir, 2006, s. 19.

sahip bir ilçedir². İlçe adını ‘Kaçarlı’ adlı bir aşiretten almış olup³, yerleşim adı zamanla Koçarlı’ya dönüşmüştür⁴. Koçarlı ve çevresi çok eski bir yerleşim bölgesidir. İlçenin 30 km. güneyinde yer alan antik Amyzon (Mazın) kentinin tarihi M.Ö. 5. yüzyıla kadar gitmektedir⁵. Koçarlı 20. yüzyıl başlarına kadar Aydın merkez sancağa bağlı ve 19. yüzyılda altın çağını yaşayan Sobuca Nahiyesi’nin⁶ bir köyü iken⁷, Cumhuriyet dönemiyle beraber artan nüfusuyla, 1946 yılında belediye statüsü kazanmıştır⁸.

Oldukça sıcak bir iklime ve parçalı bir jeolojik yapıya sahip olan Aydın, zengin sayılabilecek bir yer altı ve yer üstü su potansiyeline sahiptir. Buna rağmen Aydın’ın merkez ve ilçelerindeki su yapıları hakkında bugüne kadar çok az ciddi çalışma yapılmıştır⁹.

Koçarlı-Bağarası güzergâhındaki çeşme yapıları ile ilgili ise Salih Yıldırım tarafından yazılan bir popüler yazı dışında herhangi bir yayın bulunmamaktadır¹⁰. Salih Yıldırım, Aydın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü dergisindeki yazısında, Güdüşlü Köyü’ndeki üç çeşmeden ikisini okuyuculara tanıtmış fakat yapıların çizimlerine, tipolojik irdelemelerine ve çeşme mimarisi içerisindeki yerlerine değinmemiştir. Sobuca Köyü sınırları içerisinde yer alan çeşmeler hakkında ise bugüne kadar hiçbir yayın yapılmamıştır. Bu sebeplerden ötürü konunun ayrıntılı olarak ele alınması gerekliliği doğmuştur. Bu çalışmayla mevcut eksikliklerin giderilmesi ve gerekliliklerin yerine getirilmesi hedeflenmektedir.

² Anonim, **İl İl Yurdumuz Türkiye İller Ansiklopedisi**, C:1, İstanbul, 2005, s. 152.

³ Kaçarlı aşiretinin yayılım-yerleşim alanı için bkz: Altınay, Refik, Ahmet, **Anadolu’daki Türk Aşiretleri (966-1200)**, İstanbul, 1989, s.171,187.

⁴ Şölen, Hikmet-Gökbel, Asaf, **Aydın İli Tarihi**, Aydın, 1936, s. 237.

⁵ Sevin, Veli, **Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası**, Ankara, 2000, s. 113.

⁶ Sobuca’nın 19. yüzyıldaki durumu için bkz: Arel, Ayda, “Aydın ve Yöresinde Bir Âyân Ailesi ve Mimarlık: Cihanoğulları”, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Problemler, Araştırmalar, Tartışmalar (1. Uluslar Arası Tarih Kongresi Bildirileri)**, Ankara, 1993, s. 199, 200, 2001.

⁷ Cengiz, Ahmet, **Salnamelere Göre Aydın Sancağı**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Van, 1999, s. 37.

⁸ Anonim, **Yurt Ansiklopedisi**, C:2, İstanbul, 1982, s. 1044.

⁹ Bu yayınlardan başlıcaları: Kürüm, Mükerrrem, “Germencik (Aydın) Alangülü Kaplıcası”, **Aydın Kültür Sanat Bülteni**, Aydın, 2001, s. 9-13; Şahin, Mustafa, Kemal, “Aydın Tabakhane Çayı Üzerinde Yer Alan Su Değirmenleri”, **XI. Ortaçağ Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (17-19 Ekim 2007)**, İzmir, 2007, s. 332-353; Yılmaz, Muzaffer, **Aydın İli Merkezi’ndeki Tarihi Su Yapıları**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010; Uçar, Hasan, “Bozdoğan Yöresinden Musluk Ve Çeşme Örnekleri”, **Bozdoğan Çevre ve Kültür Sempozyumu (13-15 Mayıs 2010) Bildirileri**, C:2, İzmir, 2011, s. 456-470; Şakir, Çakmak, “Bozdoğan Çarşısı Hamamı ve İşlevlendirilmesine Dair Öneriler”, **Bozdoğan Çevre ve Kültür Sempozyumu (13-15 Mayıs 2010) Bildirileri**, C:2, İzmir, 2011, s. 515-527; Şahin, Kemal, Mustafa-Yılmaz, Muzaffer, “Aydın Yılmaz Köyü’de Bilinmeyen Bir Kaplıca”, **XIV. Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları Ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu (20-22 Ekim 2010) Bildirileri**, Konya, 2011, s. 507-525.

¹⁰ Yıldırım, Salih, “Güdüşlü Çeşmeleri”, **Kültür Turizm ve Sanatta Aydın**, Aydın, 2008, s. 20-21.

Genel bir su sağlama sisteminden gelen suyun, kamunun kullanımına sunulduğu yapılara çeşme denilmektedir¹¹. Çeşme kelimesi, Farsça'da göz anlamında kullanılan "çeşm" kelimesinden gelmektedir¹². İslami dönemin ilk çeşme örnekleri hakkında ayrıntılı bir bilgi olmamakla birlikte, Emeviler döneminde İspanya, Fas, Cezayir, Tunus ve Mısır'da, çeşitli çeşme örneklerinin inşa edildiği bilinmektedir¹³.

Anadolu Türk Mimarisinde Selçuklu dönemi öncesine ait ilk çeşme, Artukoğulları zamanında Necmeddin İlgazi tarafından 1109-1122 yılları arasında Mardin'de yapılmıştır¹⁴. Çeşme, Mardin Eminateddin Külliyesi hamamına bitişik bir şekilde inşa edilmiştir¹⁵.

Selçuklular dönemiyle birlikte, çeşmeler ağırlıklı olarak cami, medrese, han gibi yapılarla beraber inşa edilmeye başlamıştır. Bu tarz uygulamaların yanında, yapılardan bağımsız çeşme örnekleri de Selçuklular döneminde görülmektedir¹⁶.

Osmanlılar dönemindeki çeşme mimarisi ise yüzyıllara göre farklılık göstermektedir. 15. yüzyıl depolu (hazneli) çeşmelerin ortaya çıktığı dönemdir¹⁷. 16. yüzyılda, 15. yüzyıldaki çeşme örnekleri verilmeye devam edilirken, 17. yüzyılda çeşme ve sebil birlikteliğinden meydana gelen yapılar inşa edilmeye başlanmıştır¹⁸. 18. yüzyılda depolu meydan çeşmeleri, çeşme mimarisinin en önemli yeniliğidir¹⁹. 19. yüzyılda Ampir üslup, çeşme yapılarını çok etkilemiş, ampir dönem özelliği olan plasterler, yuvarlak hatlar, istirdide kabuğu motifleri, çeşme cephelerini süslemeye başlamıştır²⁰. 20. yüzyılda Cumhuriyet Dönemi'yle beraber neo klasizim çeşmelerde de kendini hissettirmeye başlasa da, yüzyılın ortalarına doğru, çağdaş su şebeke sistemlerinin kurulmaya başlamasıyla çeşme yapımı durmuştur.

Sobuca Köyü Çeşmeleri

Sobuca Köyü Molla Çeşmesi

Araştırma konusuna giren çeşmelerden ilki, Sobuca Köyü'nün hemen çıkışında, Koçarlı-Bağarası karayolunun 15 m. güneyinde yer almaktadır (Harita 2).

¹¹ Sözen, Metin - Tanyeli, Uğur, **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, 2005, s.58.

¹² Develioğlu, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara, 2003, s.156.

¹³ Eyice, Semavi, "Çeşme Maddesi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C:8, İstanbul, 1993, s.278.

¹⁴ Eyice, Semavi, **a.g.m.**, s.278.

¹⁵ Altun, Ara, **Anadolu'da Artuklu Devri Türk Mimarisi'nin Gelişimi**, İstanbul, 1978, s.15.

¹⁶ Önge, Yılmaz, **Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları**, Ankara, 1997, s. 11.

¹⁷ Denктаş, Mustafa, "Anadolu Türk Mimarisinde Çeşmeler", **Türkler Ansiklopedisi**, C:7, Ankara, 2002, s. 875.

¹⁸ Pilehvarian, Kara, Nuran, "Osmanlı Çeşme Mimarisi", **Türkler Ansiklopedisi**, C:12, Ankara, 2002, s.248.

¹⁹ Urfalıoğlu, Nur-Pilehvarian, Kara, Nuran-Yazıcıoğlu, Lütfi, **Osmanlı Başkenti İstanbul'da Çeşmeler**, İstanbul, 2000, s. 26.

²⁰ Ödekan, Ayla, "Ampir Maddesi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C:1, İstanbul, 1993, s. 248.

Moloz taş-tuğla malzemeden deposuz olarak inşa edilen çeşmenin kuzeydoğuya bakan ana cephesi, 3.05 m. genişliğinde 2.90 m. yüksekliğindedir (Şekil 1-2 / Resim 1). Çeşmenin cephesi, doğu ve batı köşelerinde 0.42 m. genişlik bırakacak şekilde, yüzeyden 0.15 m. lik bir girinti oluşturmuştur. Oluşturulan bu yüzey, çeşme sekileri hizasında, çeşme kemerini de içine alacak şekilde, 0.18 m. genişliğinde ters U şeklinde bir silme ile kuşatılmıştır. 1.23 m. genişliğinde olan sivri formlu çeşme kemeri, 0.08 m. lik bir kemer nişi meydana getirmekte olup, kemer nişi içerisinde, 0.25 m. genişliğinde 0.30 m. derinliğinde bir taslık kısmı yer almaktadır (Resim 2). Taslık nişinin 0.35 m. altında 0.05 m. çapında lüle deliği bulunmaktadır. 0.75 m. genişliğinde olan sekilerden batıdaki yüzeyden 0.73 m. yükseklikte iken, doğudaki 0.85 m. yüksekliğindedir. İki seki arasında kalan çeşme yalağı 1.23 m. genişliğinde olup, kemer nişinden 0.55 m. lik bir çıkıntı meydana getirmektedir. Özgün olmadığı anlaşılan ikinci bir çeşme yalağı ise çeşmenin doğu köşesine bitişik olarak yapılmış olup, 1.30 x 0.85 m. ölçülerindedir (Resim 3).

Çeşmeyi kuşatan iç bükey formlu kuşağın hemen üzerinde, yine özgün olmadığını anladığımız, ortasında Latin harflerinden onarım kitabesi yer alan yarım daire formlu bir taç kısmı yer almaktadır (Resim 4).

Kitabe:

- 1- Molla Ali
- 2- Oğlu Hacı Ali
- 3- Mollanın eseri
- 4- Büyük tamirati
- 5- Mehmet Uslu 112

İfadelerden onarıma ait bir yazıt olduğu anlaşılan kitabedeki 112 sayısının neyi ifade ettiği çözülememiştir. Köylülerle yapılan sohbetlerden çeşmenin 1960 lı yıllarda onarıldığı anlaşılmaktadır.

Hem Aydın il merkezinde hem de konumuz kapsamına giren ve yapım tarihleri belli olan çeşmelerle, Sobuca Köyü Molla Çeşmesi'ni, cephe tasarımı ve malzeme kullanıma bağlı olarak karşılaştırdığımızda, eseri 19. yüzyıla tarihlemek mümkündür.

Sobuca Çerkez Köyü Çeşmesi

Çeşme, Sobuca Köyü'nün hemen çıkışında yer alan ve bir mahalle olmasına rağmen, nüfus yoğunluğundan ötürü köy olarak anılan, Çerkez Köy mevkinde yer almaktadır (Harita 3).

Tuğla ve moloz taş malzemeden deposuz olarak inşa edilen çeşme, 4.05 m. yüksekliğinde, 3.85 m. genişliğindedir (Şekil 3-4 / Resim 5). Çeşmenin kuzeye bakan ana cephesi, ter U biçimli, iç bükey formlu bir silme ile kuşatılmış ve doğu-batı köşelerde 0.35 m. genişlik bırakacak şekilde, yüzeyde 0.38 m. bir girinti oluşturmuştur. Oluşan bu yüzeyde 2.55 m. genişliğinde, 0.15 m. derinliğinde sathi bir niş meydana getirilmiştir. Bu ikinci yüzeyde yer alan sivri formlu çeşme kemeri, 1.85 m. genişliğinde olup, 0.20 m. derinliğinde bir niş meydana getirmektedir (Resim 6). Niş içerisinde yer alan aynalık kısmında, yatay doğrultuda yerleştirilmiş ve devşirme olduğu sanılan, doğu kenarı kırılmış mermer bir ayna taşı bulunmaktadır (Resim 7). Mevcut izlerden 1.85 m. genişliğinde ve mermerden olan çeşme yalağı ve sekiler, doğanın ve insanın tahribatına dayanamamıştır (Resim 8). Çeşmenin güney cephesinde, gerek inşa edilmiş biçimi, gerekse dilatasyon izinden yapıya daha sonra ilave edildiği anlaşılan bir depo kısmı bulunmaktadır (Resim 9-10). 1.70 x 1.60 m. ölçülerinde olan ve üzeri beşik tonoz ile örütülü depo kısmının, muhtemelen tarihi süreç içerisinde kaynaktan gelen suyunun azalması neticesinde yapıldığı düşünülmektedir.

Süsleme açısından yalın olan yapıda, çeşme kemer nişi içerisinde yer alan, tuğlaların yukarı doğru daralarak meydana getirdiği geometrik kompozisyon dışında her hangi bir süs unsuru bulunmamaktadır (Resim 7).

Çeşmenin inşa tarihi hakkında elimizde somut bir veri olmasa da, çeşme kemeri nişi içerisinde yer alan izden, yapının bir kitabesinin olduğu anlaşılmaktadır. Yapının tuğla kullanımındaki işçilik konu kapsamına giren çeşme yapılarından oldukça farklıdır. Çeşme bu yönüyle Aydın il merkezinde Cihanoğulları tarafından inşa edilen çeşmelerdeki tuğla işçiliğini anımsatmaktadır. Gerek bu karşılaştırma gerekse Cihanoğulları'nın Sobuca ve çevresindeki yerleşim zamanlarına baktığımızda, yapıyı 18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başlarına tarihlemek mümkündür.

Güdüşlü Köyü Çeşmeleri

İmam Kızı Aişe Çeşmesi

Çeşme, Güdüşlü Köyü'nün içerisinde, Güdüşlü Deresi'nin kuzeydoğusunda yer almaktadır (Harita 4).

Moloz taş malzemeden, depolu olarak inşa edilen yapı, arka duvarı bir eve bitişik şekilde kurgulanmıştır (Şekil 5-6 / Resim 11). Çeşmenin hazne kısmı, 1.00 x 0.80 m. ölçülerinde olup üzeri açıktır (Resim 12).

Çeşmenin 2.20 x 1.85 m. ölçülerinde olan ana cephesi, kuzey ve güney köşelerinde 0.20 m. genişliğinde, 0.16 m. derinliğinde bir çıkıntı oluşturacak şekilde, dış bükey profilli bir silme ile iki yönden kuşatılmıştır. İki yönden, dış bükey profilli silme ile sınırlandırılan alan, ters U biçimli bir silme ile çevrelenerek, yüzeyde 0.12 m. lik bir niş meydana getirmektedir. Oluşan bu yüzey içerisinde yer alan 0.70 m. genişliğinde

sivri formulu çeşme kemeri, 0.10 m. derinliğinde ikinci bir niş meydana getirmektedir (Resim 13). Yapının aynalık kısmında yer alan ayna taşı blok kesme taş malzemeden olup tek lüle deliklidir. Günümüzde yalağı mevcut olmayan ve yalak zemini betonla düzleştirilen çeşmenin, 0.20 x 0.40 m. ölçülerinde, zeminden 0.85 m. yükseklikte iki adet seki bulunmaktadır.

Üzerinde herhangi bir süsleme unsuru bulunmayan çeşmenin, aynalık kısmında 2 satırlık bir inşa kitabesi bulunmaktadır (Resim 14). Yakın dönemdeki onarımlar sırasında yerinden çıkan ve daha sonra ters olarak tekrar yapıya yerleştirilen kitabe şu şekildedir:

1- صاحب الحيرات والحسنات

2- حاجي امام كريمسي أشة سنة ١٢١٤

1- Sahib'ül hayrat ve-l hasenat

2- Hacı İmam Kerimesi Aişe sene 1214²¹

Kitabeye göre çeşme 1214/1799 yılında, Hacı İmam Kızı Aişe tarafından yaptırılmıştır.

Emin Kızı Aişe Çeşmesi

Çeşme, Güdüşlü köyünün içerisinde, Güdüşlü Deresi'nin güneybatısında yer almaktadır (Harita 4).

Moloz-kesme taş malzemeden depolu olarak inşa edilen çeşmenin hazne kısmı 1.00 x 0.85 m. ölçülerinde olup, üzeri yan yana sıralanan taşlar ile örtülüdür (Şekil 7-8 / Resim 15-16). Hazne kısmıyla irtibat batı duvarında yer alan 0.35 m. genişliğindeki bir açıklık ile sağlanmaktadır. Günümüzde akar olan çeşmenin suyu, hemen arkasına inşa edilen evden temin edilmektedir.

Çeşmenin 1.85 m. genişliğinde, 2.95 m. yüksekliğinde olan ana cephesinin özgünlüğünü büyük oranda kaybettiği anlaşılmaktadır (Resim 17). Köy sakinleriyle yapılan görüşmelerde bu düşüncüyü desteklemektedir. Yapının ana cephesinin güney ve kuzey köşeleri, 0.40 m. genişlik bırakacak şekilde, yüzeyden 0.24 m. dışarı taşırılmıştır. Bu düzenleme sonucu oluşan 0.90 m. genişliğindeki çeşme yüzeyi üzerinde, yarım daire

²¹ Kitabe günümüzde oldukça tahrip olduğundan dolayı, tarih kısmının okunması konusunda epey zorluk çekilmiştir. Salih Yıldırım 2008 yılındaki popüler yazısında kitabenin tarih kısmını 1214 olarak okumuştur. Konu ile yardımlarına başvuru Dr. Alaaddin Aköz ve Arş. Gör. Ali Rıza Soğucak'ın ortak kanısı da Yıldırım'la aynı yönde olmuştur.

formlu çeşme kemeri bulunmaktadır. Üzerindeki sıva ve boya izlerinden ayna taşı seçilemeyen çeşmenin, günümüzde musluk takılmış bir lüle deliği bulunmaktadır. 0.40 x 0.42 m. ölçülerinde, zeminden 0.83 m. yükseltilmiş olan çeşme yalıkları arasına yerleştirilmiş yekpare mermer ile oluşturulan çeşme yalağı, 0.85 x 0.50 m. ölçülerindedir.

Çeşmenin üst kısmı, yukarı doğru daralarak, üçgen formlu taç kısmıyla sonlanmaktadır. Taç kısmının 0.35 m. altında, 0.38 x 0.26 m. ölçülerinde çeşme kitabesi bulunmaktadır (Resim 18). Üç satırlık çeşme kitabesi şu şekildedir:

- 1- صاحب الحيرات
- 2- والحسنات امين افندي
- 3- كرمسي أشة حيرتي

- 1- Sahib'ül hayrat
- 2- Vel-hasenat Emin efendi
- 3- Kerimesi Aişe hayratı

Kitabede tarih ibaresinin bulunmaması ya da harç altında kalmış olması sebebiyle çeşme için kitabeye bağlı bir tarihlendirme yapmak mümkün olmamaktadır. Lakin İmam Kızı Aişe Çeşmesi ile çağdaş olduğunu düşündüğümüz²² yapıyı 18. yüzyıl sonları ile 19. yüzyıl başlarına tarihlemek mümkündür.

Anonim Çeşme

Çeşme, Güdüşlü Köyü'nün içerisinde, Güdüşlü Deresi'nin batısında yer almaktadır (Harita 4).

Moloz taş-tuğla malzemeden depolu olarak inşa edilen çeşmenin hazne kısmı, 1.25 x 1.35 m. ölçülerinde olup, üzeri yan yana dizilmiş taşlar ile örtülüdür (Şekil 9-10 / Resim 19). Hazne kısmı ile irtibat kuzey duvarında yer alan 0.50 m. genişliğindeki bir açıklık ile sağlanmaktadır (Resim 20). Çeşmenin kuzeye bakan ana cephesi 3.50 m. yüksekliğinde 2. 60 m. genişliğindedir (Resim 21). Ana cephenin doğu ve batı köşeleri, 0.45 m. genişlik bırakacak şekilde, yüzeyden 0.10 m. dışarı taşırılmıştır. Köşelerin dışarı taşırılmasıyla girinti şeklinde kalan çeşme yüzeyi, ters U biçimli bir silme ile çevrelenmiştir. Silmenin üst tarafı yan kısımlardan daha geniş tutularak, iç bükey bir görüntü verilmeyle çalışılmıştır. Yan kısımlarla üst kısım arasındaki bu uyumsuzluğu

²² Her iki kitabede de ismi geçen Aişe'nin aynı kişi olduğunu düşünülmektedir.

çeşmenin geçirdiği onarımlara bağlamak mümkündür. Silme kuşağı ile çevrelenen bu kısmın içerisinde yer alan yarım daire formlu çeşme kemeri, 1.05 m. genişliğinde olup, yüzeyde 0.12 m. lik bir niş meydana getirmektedir. Üzerindeki sıva ve boyalar yüzünden ayna taşı hakkında bilgi edinilemeyen çeşmenin aynalık kısmının, mevcut izden tek lüleli olduğu anlaşılmaktadır. Yapının sekilerinin yapımında tuğla ve mermer kullanılmış olup, zeminden yükseklikleri ve genişlikleri birbirinden farklıdır. Doğu köşede yer alan sekinin biçimi ve üst kısmındaki tahribat bu sekinin özgünlüğü konusunda bazı tereddütler oluşturmaktadır. Çeşmenin 0.45 m. uzunluğunda, 1.02 m. genişliğinde olan y mermer yalağı devşirme malzemeden yapılmıştır (Resim 22).

Üzerinde herhangi bir süs unsuru olmayan çeşmenin yapım tarihi hakkında elimizde somut bir veri bulunmamaktadır. Fakat Gündüslü'deki çeşmelerle cephe tasarımı ve malzeme kullanımı açısından kıyaslandığında, çeşmeyi daha geç bir örnek olarak değerlendirmek mümkündür. Bu değerlendirmelere bağlı olarak çeşmeyi 19. yüzyıl sonlarına tarihlemek mümkündür.

Değerlendirme – Karşılaştırma

Çeşmeler üzerine farklı araştırmacıların yaptığı çeşitli tipolojik çalışmalar bulunmaktadır²³. Bu çalışmalar içerisinde, kataloga dâhil edilen çeşmelere tam olarak uyan bir tipolojik çalışma bulunmamaktadır. Gene de bu kısımda, Ayla Ödekan'ın tipolojisi esas alınmakla birlikte, çeşmeler plan tipi ve cephe tasarımlarına göre iki başlık altında değerlendirilmiştir. Buna göre; *Gündüslü Emin Kızı Aişe*, *Gündüslü İmam Kızı Aişe* ve *Gündüslü Anonim* çeşmeler depolu tipte, *Sobuca Molla* ve *Sobuca Çerkez Köyü Çeşmesi* ise (depo kısmı özgün olmadığı için) deposuz tipte inşa edilen çeşmeler grubuna girmektedir. Çeşmeler kemer formuna göre incelendiğinde ise; *Sobuca Çerkez Köyü Çeşmesi*, *Sobuca Köyü Molla Çeşmesi* ve *Gündüslü İmam Kızı Aişe Çeşmesi* sivri, *Gündüslü Anonim* ve *Gündüslü Emin Kızı Aişe* çeşmeleri yarım daire formlu çeşmeler grubuna girmektedir. (*Gündüslü Emin Kızı Aişe Çeşmesi*, süreç içerisindeki onarımlarla bozulmuş kemer formunun, yarım daire formuna daha yakın bir izlenim vermesinden dolayı, yarım daire formlu kemerli çeşmeler grubuna dâhil edilmiştir.)

Malzeme bakımından, katalogumuzda yer alan çeşmeler benzerlik göstermektedir. Çeşmelerde hâkim malzeme moloz taş olmakla birlikte, tuğla, kesme taş ve mermer (Mermer sadece *Gündüslü Anonim Çeşme*'de devşirme olarak

²³ *Ayla Ödekan*, çeşmeleri buldukları yere ve fiziki biçimlerine göre; *Ayhan Aytöre*, çeşmeleri iki esasa, şehir içi ve şehir dışı olmalarına göre; *Yılmaz Önge*, çeşmeleri çalışma durumları ve konularına göre; *Semavi Eyice*, çeşmeleri şehir içerisinde buldukları yerlere göre (cephe, meydan); *C.Esat Arseven*, çeşmeleri konularına ve bağlı bulunduğu yapılara göre; *Nuran Kara Pilehvarian*, Osmanlı Çeşmeleri üzerine çalışmakla beraber çeşmeleri, buldukları konum ve yapılaş amaçlarına göre; *Haşim Karpuz ve Osman Nuri Dülgerler* ise Konya çeşmeleri üzerine yaptıkları araştırmalarda, çeşmeleri buldukları yer, cephe kompozisyonu ve kaynaktan beslenme durumuna göre incelenmiştir.

kullanılmıştır.) malzemede yapılarda görülmektedir. Kırsal mimariye bağlı olarak basit işçilik gösteren yapılar şeklinde karşımıza çıkan çeşme örneklerinde, fonksiyonellik ön planda tutulmuştur. Sadece *Sobuca Çerkez Köyü Çeşmesi*, tuğla kullanımı bakımından Aydın il merkezindeki Cihanoğulları'na ait çeşme yapılarına kısmen benzemektedir.

Süsleme açısından, *Sobuca Çerkez Köyü Çeşmesi*'nin ana cephesinde yer alan tuğladan meydana getirilmiş geometrik kompozisyon dışında araştırma konumuz olan çeşmelerde herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Araştırmaya konu olan beş adet çeşmenin üç tanesi (*Güdüşlü İmam Kızı Aişe, Güdüşlü Emin Kızı Aişe, Güdüşlü Anonim* çeşmeler) depolu tipte inşa edilmiş çeşmelerdir. Aydın İl Merkezinde bu tipte inşa edilmiş çok sayıda çeşme örneği bulunmaktadır. Bölgenin iklimi ve buna bağlı olarak suya verilen önem, depolu çeşmelerin yörede yaygın olmasının temel sebebini oluşturmaktadır. Anadolu'nun farklı yerlerinde de, depolu çeşme örneklerini görmek mümkündür.

Mevcut beş çeşmeden *Sobuca Köyü Molla Çeşmesi* ve *Sobuca Çerkez Köyü Çeşmesi* deposuz olarak inşa edilmişlerdir. Aydın İl Merkezi'nde bu tipte inşa edilmiş sadece bir adet çeşme örneği vardır²⁴.

Sobuca-Güdüşlü Köylerindeki çeşme yapılarında moloz taş malzeme egemenliği varken, Aydın İl Merkezi'ndeki çeşme yapılarında ana inşa malzemesi tuğladır²⁵.

Sonuç olarak yapılan bu çalışmayla, genelde Anadolu, özel de ise Aydın'daki Su Mimarisi üzerine yapılan yayınlara bir yenisini ekleyerek, konu üzerine yapılan çalışmalara yeni bir ivme kazandırılması hedeflenmektedir.

²⁴ Akça Mescit Camii Çeşmesi Planı için bkz: Yılmaz, Muzaffer, **a.g.tez**, s. 415.

²⁵ Yılmaz, Muzaffer, **a.g.tez**, s. 131.

Bibliyografya

- ANONİM, **Yurt Ansiklopedisi**, C:2, İstanbul, 1982, s.1014.
- ANONİM, **İl İl Yurdumuz Türkiye İller Ansiklopedisi**, C:1, İstanbul, 2005.
- AREL, A., “Aydın ve Yöresinde Bir Âyân Ailesi ve Mimarlık: Cihanoğulları”, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Problemler, Araştırmalar, Tartışmalar (1. Uluslar Arası Tarih Kongresi Bildirileri)**, Ankara, 1993, s. 184-221.
- ARSLAN, A., **Aydın’da Türk Mimarisi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2000.
- CENGİZ, A., **Salnamelere Göre Aydın Sancağı**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Van, 1999.
- ÇAKMAK, Ş., “Bozdoğan Çarşı Hamamı ve İşlevlendirilmesine Dair Öneriler”, **Bozdoğan Çevre ve Kültür Sempozyumu (13-15 Mayıs 2010) Bildirileri**, C:2, İzmir, 2011, s. 515-527.
- DENKTAŞ, M., “Anadolu Çeşme Mimarisi”, **Türkler Ansiklopedisi**, C:7, Ankara, 2002, s. 872-877.

- EYİCE, S., “Çeşme Maddesi”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C: 8, İstanbul, 1993, s. 277-286.
- KISA, L., **Aydın Tarihi Ve Coğrafyası**, Aydın,1960.
- KÜRÜM, M., “Germencik (Aydın) Alangülü Kaplıcası”, **Aydın Kültür Sanat Bülteni**, Aydın, 2001, s. 9-13.
- ÖDEKAN, A., “Ampir Üslubu”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, 1993, s. 247-249.
- ÖNGE, Y., **Türk Mimarisinde Selçuklu Ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları**, Ankara, 1997.
- PİLEHVARİAN, K., N., “Osmanlı Çeşme Mimarisini”, **Türkler Ansiklopedisi**, C:12, Ankara, 2002.
- SEVİN, V., **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası**, Ankara, 2001.
- ŞAHİN, M., K., “Aydın Tabakhane Çayı Üzerinde Yer Alan Su Değirmenleri”, **XI. Ortaçağ Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (17-19 Ekim 2007)**, , İzmir, 2007, s. 332-353.
- ŞAHİN, M., K.,- YILMAZ, M., Şahin, Kemal, Mustafa- “ “Aydın Yılmaz Köy’de Bilinmeyen Bir Kaplıca”, **XIV. Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları Ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu (20-22 Ekim 2010) Bildirileri**, Konya, 2011, s. 507-525.

- ŞÖLEN, H.,- **Aydın İli Tarihi**, Aydın, 1936.
- GÖKBEL, A.,
- UÇAR, H., “Bozdoğan Yöresinden Musluk Ve Çeşme Örnekleri”, **Bozdoğan Çevre ve Kültür Sempozyumu (13-15 Mayıs 2010) Bildirileri**, C:2, İzmir, 2010, s. 456-470.
- URFALIOĞLU, N.- **Osmanlı Başkenti İstanbul’da Çeşmeler**, İstanbul, 2000.
- PİLEHVARİAN, K., N.-
- YAZICIOĞLU, L.,
- YAPUCU, **Aydın Sancağı 1845-1914 (Sosyal, Ekonomik, İdari, Kültürel Durum)**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, İzmir, 2006.
- P., O.,
- YILDIRIM, S., “Güdüşlü Çeşmeleri”, **Kültür Turizm ve Sanatta Aydın**, Aydın, 2008, s. 20-21.
- YILMAZ, M., **Aydın İli Merkezi’ndeki Tarihi Su Yapıları**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010.

Aydın Koçarlı - Bağarası Güzergahındaki Çeşmeler

Harita 1: Koçarlı-Bağarası Güzergahı (Google Earth'den İşlenerek)

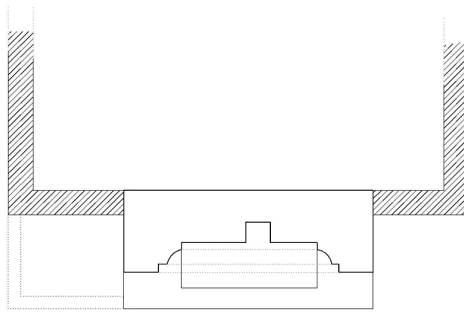
Harita 2: Söğütözü Köyü Molla Çeşmesi (Google Earth'den İşlenerek)

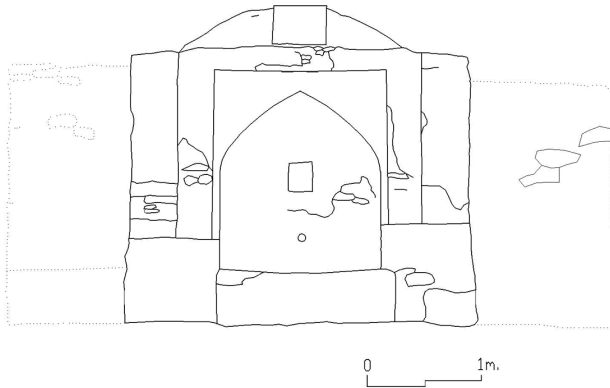
Harita 3: Söğütözü Çerkez Köyü Çeşmesi (Google Earth'den İşlenerek)

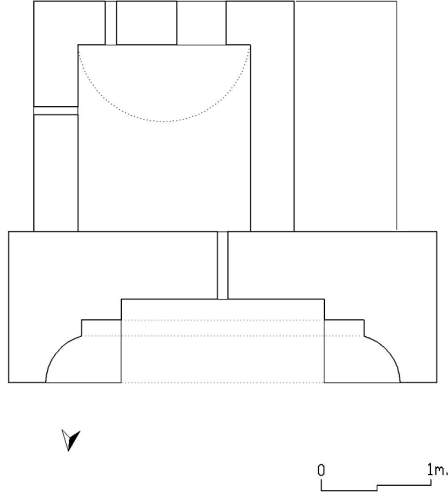
Harita 4: Güdüşlü Köyü Çeşmeleri (Google Earth'den İşlenerek)

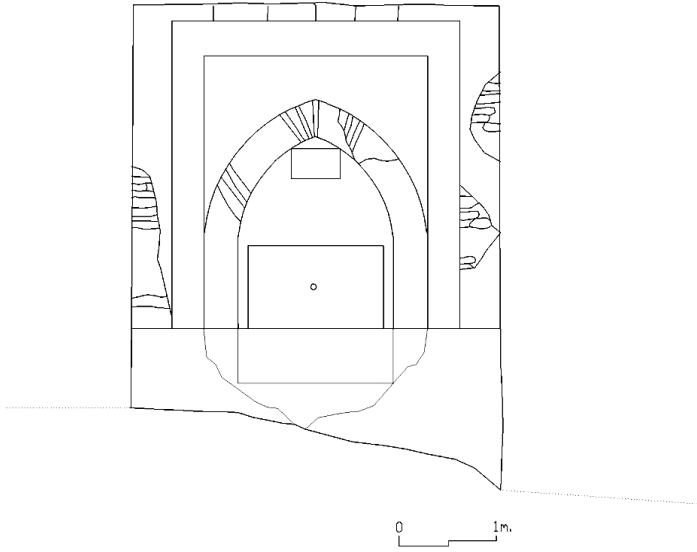
Şekil 1: Sobuca Köyü Molla Çeşmesi Plan

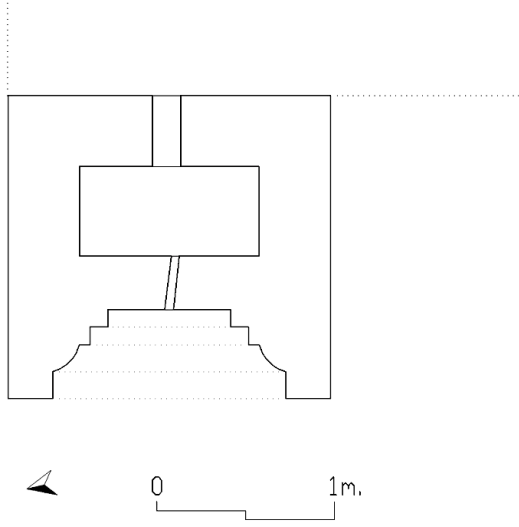
Şekil 2: Sobuca Köyü Molla Çeşmesi Görünüşü

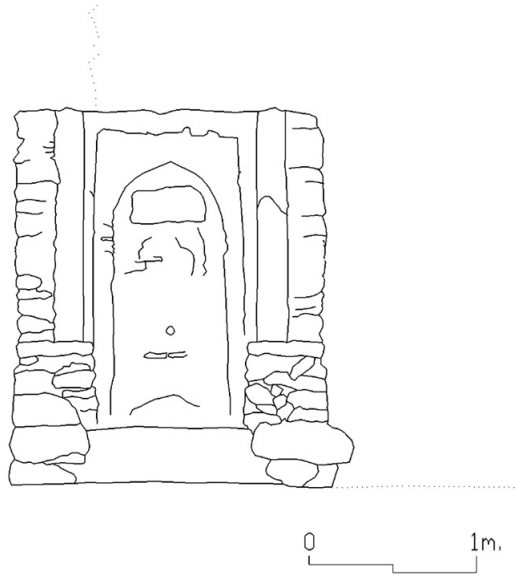
Şekil 3: Sobuca Çerkez Köyü Çeşmesi Plan

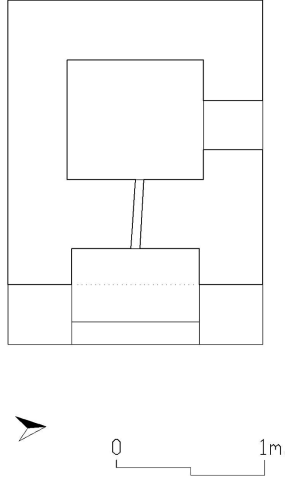
Şekil 4: Sobuca Çerkez Köyü Çeşmesi Görünüş

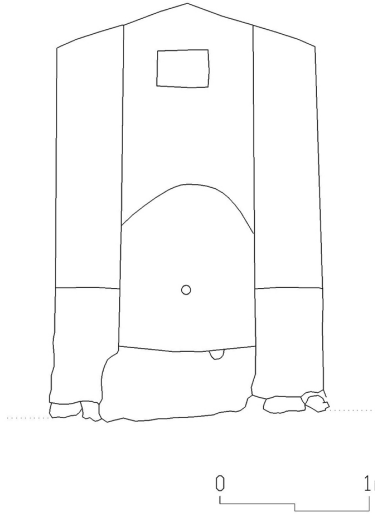
Şekil 5: Güdüşlü İmam Kızı Aişe Çeşmesi Plan

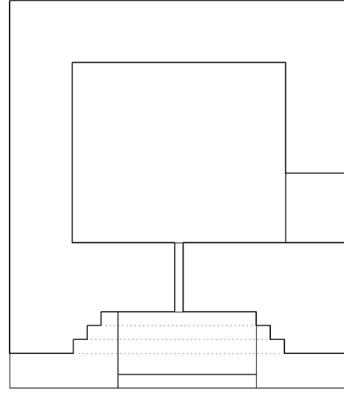
Şekil 6: Güdüşlü İmam Kızı Aişe Çeşmesi Görünüş

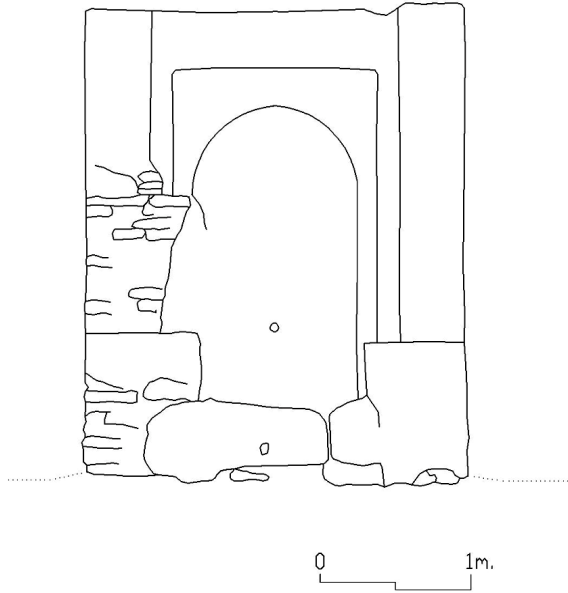
Şekil 7: Güdüşlü Emin Kızı Aişe Çeşmesi Plan

Şekil 8: Güdüşlü Emin Kızı Aişe Çeşmesi Görünüş

Şekil 9: Güdüşlü Anonim Çeşme Plan

Şekil 10: Güdüşlü Anonim Çeşme Görünüş

Resim 1: Sobuca Köyü Molla Çeşmesi Genel Görüntü

Resim 2: Sobuca Köyü Molla Çeşmesi Ana Cephe

Resim 3: Sobaça Köyü Molla Çeşmesi Yalak ve Sekileri

Resim 4: Sobaça Köyü Molla Çeşme Kitabesi

Resim 5: Sobaça Çerkez Köyü Çeşmesi Genel Görünüş

Resim 6: Sobaça Çerkez Köyü Çeşmesi Ana Cephe

Resim 7: Sobaça Çerkez Köyü Çeşmesi Aynalık Kısım ve Ayna Taşı

Resim 8: Sobuca Çerkez Köyü Çeşmesi Yalak ve Seki İzleri

Resim 9: Sobuca Çerkez Köyü Çeşmesi Depo Kısım

Resim 10: Sobicu Çerkez Köyü Çeşmesi Depo Kısımı ve Çeşme Duvarı

Resim 11: Güdüşlü Köyü İmam Kızı Aişe Çeşmesi Genel Görünüş

Resim 12: Güdüşlü Köyü İmam Kızı Aiş Çeşmesi Depo Kısım

Resim 13: Güdüşlü Köyü İmam Kızı Aiş Çeşmesi Ana Cephe

Resim 14: Güdüşlü Köyü İmam Kızı Aişe Çeşmesi Kitabesi

Resim 15: Güdüşlü Köyü Emin Kızı Aişe Çeşmesi Genel Görünüş

Resim 16: Güdüşlü Köyü
Emin Kızı Aiş Çeşmesi Depo

Resim 17: Güdüşlü Köyü Emin
Kızı Aiş Çeşmesi Ana Cephe

Resim 18: Güdüşlü Köyü Emin Kızı Aiş Çeşmesi Kitabesi

Resim 19: Güdüşlü Köyü Anonim Çeşme Genel Görüntü

Resim 20: Güdüşlü Köyü Anonim Çeşme Depo Kısım Üst Örtü

Resim 21: Güdüşlü Köyü Anonim eşme Ana Cephe

Resim 22: Güdüşlü Köyü Anonim eşme Yalağı

EGE ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ SANAT TARİHİ DERGİSİ'NDE BASILACAK MAKALELERDE ARANAN GENEL YAYIN ÖZELLİKLERİ

- 1- Sanat Tarihi Dergisi, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi tarafından, yılda iki kere yayımlanır.
- 2- Makalelerin daha önce başka bir yerde yayınlanmamış olması gerekmektedir.
- 3- Metin, dil ve imla kuralları açısından da değerlendirilecektir.
- 4- A4 boyutundaki sayfada, üstten 6 cm, alttan 5.8 cm, sağ ve soldan 4,25 cm. boşluk bırakılmalıdır. Metin alıntıları italik, yazı **Times New Roman** fontunda 10 punto, iki yana dayalı olmalıdır. Paragraf başlarında 1,25 cm. boşluk bırakılmalıdır. **Dipnotlar**, Sayfanın altına yerleştirilmelidir. Dipnotlarda yazı Times New Roman fontunda, 9 punto olmalı, eser adları italik, makale adları ise tırnak içinde verilmelidir. Örnek dipnot yazımı.

A. I. Doğan, *Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları, Tekkeler, Zaviyeler ve Benzer Nitelikteki Fütuvvet Yapıları*, İstanbul, 1977, s. 162-178.
S. Eyice, "İlk Osmanlı Devrinin Dini-İçtimai bir Müessesesi, Zaviler ve Zaviyeli Camiler", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 23, No. 1-2, İstanbul, 1963, s. 23.
Örnek kısaltmalar:
Ay. mak., s. 30.
Ay. yer.
Ay. es., s. 245.
(Dipnot yazımında boşluklara dikkat edilmelidir)
- 5- Metin Microsoft Word 98 ve daha üst programlardan birinde yazılmalıdır.
- 6- Dipnotlar, kendi içinde tutarlı olmalıdır ve sayfa altında verilmelidir.
- 7- Metinde kullanılan kısaltmalar, makalenin sonunda verilmelidir.
- 8- Latin harfleri dışında bir alfabe ile yazılmış metinler, bilgisayarda yazılmış olmalıdır.
- 9- Arap harfleri ile yazılmış Arapça metinlerin okunuşları değil, sadece Türkçe'ye çevirileri verilmelidir. Arap harfleri ile yazılmış Osmanlıca metinlerin ise, Latin harfleri ile transkripsiyonları verilmelidir.
- 10- Şekil numaraları için Şek.1, Şek.2, Şek.3,... Resim numaraları için de Res.1, Res.2, Res.3,... şeklinde kısaltma yapılmalıdır., Resimlerin ve şekillerin altlarına bir cümlelik açıklama konmalıdır.
- 11- Resimler, ve şekiller kaliteli olmalıdır. Plan, süsleme çizimi, harita, tablo vb. gibi şekillerin slayt kopyaları değil, kağıt veya aydınır üzerine çizimleri gönderilmelidir. Çizimler ve tablolar A4'ten büyük olmamalıdır.
- 12- Siyah-beyaz veya renkli film gönderilmemelidir.
- 13- Fotoğraflar 9x13 cm.'den küçük, 13x18 cm.'den büyük olmamalıdır. Fotoğraflar Word dosyasına aktarılıp gönderilmemeli, orijinaleri gönderilmelidir.
- 14- Makale metni 25 sayfayı, resim adedi 20'yi, şekil adedi 15'i geçmemelidir.
- 15- Makalenin birer paragraflık Türkçe ve İngilizce özeti eklenmelidir. 5 adet anahtar kelime yazılmalıdır.
- 16- Makale metni 2 adet diskete veya CD'ye kaydedilmeli ve metnin çıktısı ile birlikte disket veya CD de gönderilmelidir.
- 17- Yazarların kendilerine kolayca ulaşılabilmesi için, yazışma adreslerini, telefon numaralarını, mutlaka elektronik posta adreslerini ve faks numaralarını bildirmeleri gerekmektedir.
- 18- Basılmak üzere dergimize makale gönderen araştırmacı, yazının içeriği ile ilgili tüm sorumluluğun kendisine ait olduğunu kabul etmiş sayılır.

